

न्यूजलेटर

मे र जून २०२६

चौथो संस्करण

स्थानीय पूर्वाधार सहयोग कार्यक्रमले (LISP) फरक-फरक स्थानीय परिवेशहरूमा रहेर स्थानीय सरकारहरूको प्रणाली सुदृढ गर्न, समावेशीकरण बढाउन र स्थानीय पूर्वाधारका आयोजनाहरूको कार्यान्वयनमा सम्लग्न सबै सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुर्याउँदछ।

यो चौथो संस्करणमा यस कार्यक्रमले यो आर्थिक वर्षमा (८२/८३) कार्यान्वयन गरेका दुई वटा पानीको श्रोतमा आधारित आयोजनाहरू — बाँकेको राप्ती सोनारीमा लिफ्ट सिंचाई आयोजना र सन्धिखर्कमा एक घर एक धारा खानेपानी आयोजना र ति आयोजनाबाट लाभ लिइरहेका नागरिकका कथाहरू समेटिएका छन्।

पानीको श्रोतमा आधारित पूर्वाधार केवल आपूर्ति मात्र नभएर यसले सार्वजनिक स्वास्थ्य, कृषिको उत्पादनशीलता बढाउनुका साथै भरपर्दो र समानतामा आधारित प्रणालीमा पहुँच बढाउन भूमिका निर्वाह गर्दछ।

यस अंकमा

- राप्ती सोनारीमा विश्वसनीय सिंचाई - पृष्ठ १
- सन्धिखर्कमा एक घर एक धारा - पृष्ठ २

राप्ती सोनारी गाउँपालिका-वडा नं. १ मा नयाँ जडान गरिएको सिंचाई बोर्डिड नजिक उभिएका किसान। पृष्ठभूमिमा हरिया बालीसहित खेती गरिएको खेत देखिन्छ।

भरपर्दो सिँचाइले राप्ती सोनारीमा खेतीमा नयाँ आशा

राप्ती सोनारी गाउँपालिका-वडा नं. १ मा नयाँ जडान गरिएको सिँचाइ बोरिङ ।

राप्ती सोनारी गाउँपालिकाको सिक्टा क्षेत्रका ७८ किसान घरधुरी लामो समयदेखि वर्षाको भरमा खेती गर्दै आएका थिए। पानीको भरपर्दो सुविधा नहुँदा उनीहरूले वर्षायाममा मात्र खेती गर्न सक्थे। अरू समयमा धेरै जमिन खाली रहन्थ्यो। यसले परिवारमा खाद्यान्नको अभाव हुन्थ्यो। किसानहरूको आमदानी पनि नियमित थिएन।

राप्ती सोनारी गाउँपालिका र LISP को लक्षित लगानीले यस अवस्थालाई परिवर्तन गरेको छ। पहिले वर्षामा मात्र निर्भर रहेको खेती प्रणाली अहिले भरपर्दो, उत्पादनशील र दिगो जीविकोपार्जनको आधार बन्न थालेको छ।

LISP ले योजना छनोट, गाउँपालिकासँगको समन्वय, तथा सिँचाइ प्रणाली सञ्चालन र मर्मतसम्भारबारे समुदायलाई व्यावहारिक सहयोग प्रदान गर्‍यो। गाउँपालिका, समुदाय र LISP ले सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट 'गाभर ओझखोला लगायत अन्य स्थानमा सिँचाई कार्य सञ्चालन' योजना तयार गरे। बढी क्षेत्र समेट्ने र सबै किसानको पानीमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले मुख्य सिँचाइ बिन्दुहरू पहिचान गरिए। यस प्रक्रियाले स्थानीय स्वामित्व बलियो बनायो। साथै, पूर्वाधारको दिगो सञ्चालनका लागि आधार तयार गर्‍यो।

योजना कार्यान्वयनअघि किसानहरू वर्षामा पूर्ण रूपमा निर्भर थिए। पर्याप्त वर्षा नभएमा वा ढिलो वर्षा भएमा बाली नष्ट हुने जोखिम उच्च थियो। धेरै घरधुरीले धान, मकै, गहुँ, र तरकारी जस्ता बालीहरू वर्षामा एकपटक उत्पादन गर्न सक्दथे। त्यो उत्पादन वर्षभरिका लागि पर्याप्त हुँदैनथ्यो। सुख्खा मौसममा परिवारहरूले बजारबाट महँगो मूल्यमा खाद्यान्न किन्नुपर्थ्यो। यसले आर्थिक दबाव थप बढाएको थियो।

खाद्यान्न अभाव व्यवस्थापनको जिम्मेवारी विशेषगरी महिलामाथि पर्‍थ्यो। उनीहरूले कृषिमा भविष्य कम देख्न

थालेका थिए। यसले बसाइँसराइको चिन्ता पनि बढाएको थियो। उर्वर जमिन भए पनि भरपर्दो सिँचाइ नहुँदा समुदाय न्यून उत्पादन र खाद्य असुरक्षाको समस्यामा परेको थियो।

लाभग्राही किसान लोकबहादुर डाँगी भन्नुहुन्छ, “पहिले हामी वर्षा कुर्न मात्र सक्थ्यौं। अहिले सुख्खा महिनामा पनि तरकारी खेती गर्न सकेका छौं। मेरा छोराछोरीले राम्रो खाना खान पाएका छन्। उत्पादन बिक्री गरेर अतिरिक्त आमदानी पनि भइरहेको छ।”

यस आर्थिक वर्ष (२०८२/८३) मा नौ वटा नयाँ सिँचाइ संरचना जडान गरियो। यसले २१.०९ हेक्टर जमिनमा सिँचाइ सुविधा पुर्यायो। ७८ घरधुरीले वर्षभरि नियमित पानीको सुविधा पाएका छन्। यसको प्रभाव छिट्टै देखिन थालेको छ। पहिले महिनौंसम्म बाँझो रहने खेत अहिले वर्षभरि हरियो र उत्पादनशील देखिन थालेका छन्।

किसानहरूले अब वर्षायाममा मात्र होइन, अन्य मौसममा पनि खेती गर्न थालेका छन्। यसले परिवारका लागि ताजा खाद्यान्नको उपलब्धता बढाएको छ। योजनाले खाद्य सुरक्षा सुधार गर्न महत्वपूर्ण सहयोग गरेको छ। बजारमा निर्भरता घटेको छ। अतिरिक्त उत्पादन भएपछि धेरै घरधुरीले स्थानीय बजारमा तरकारी बिक्री गर्न थालेका छन्। यसबाट नयाँ आमदानीको स्रोत सिर्जना भएको छ।

यस योजनाले स्थानीय खाद्य प्रणालीलाई पनि बलियो बनाएको छ। ताजा तरकारीको नियमित उपलब्धता बढेको छ। बजार मूल्य स्थिर राख्न पनि सहयोग पुगेको छ। लिफ्ट सिँचाइ योजनाले खडेरीको जोखिम कम गरेको छ। जलवायु परिवर्तनका असरबीच पनि किसानहरूले उत्पादन कायम राख्न सक्ने अवस्था बनेको छ। यसले किसानको जीविकोपार्जनलाई थप सुरक्षित बनाएको छ र यो नगरपालिकाको आवधिक र क्षेत्रगत योजनाहरूसँग पङ्क्तिबद्ध छ।

सिक्टाका भएको सिँचाइ योजनाको सफलताले छिमेकी समुदायलाई पनि प्रेरित गरेको छ। उनीहरू आफ्नो क्षेत्रमा पनि यस्तै समाधानको खोजी गर्न थालेका छन्। बढ्दो मागलाई सम्बोधन गर्दै राप्ती सोनारी गाउँपालिकाले LISP को सहयोगमा सोही वडाका गाभर, ओझखोला, कुसुम र छप्रागौडी क्षेत्रमा सिँचाइ योजना कार्यान्वयन गरिरहेको छ। यो स्थानीय रूपमा सफल अभ्यासलाई विस्तार गर्ने प्रयास हो। यसले जलवायु-अनुकूल कृषि प्रवर्द्धनप्रति गाउँपालिकाको प्रतिबद्धता पनि देखाउँछ।

नयाँ योजना कार्यान्वयन भइरहेका क्षेत्रका किसानहरू पनि आशावादी छन्। ओझखोलाका किसान बरतामानी कुमाल भन्नुहुन्छ, “ओझखोलामा हामी पूर्ण रूपमा वर्षामा निर्भर छौं। सुख्खा मौसममा परिवारका लागि पर्याप्त खाद्यान्न उत्पादन गर्न पनि कठिन थियो। अब आउने सिँचाइ सहयोगले हाम्रा खेत वर्षभरि उत्पादनशील रहने विश्वास लिएका छौं। हामी पनि सिक्टाका किसानजस्तै तरकारी खेती गरेर जीविकोपार्जन सुधार गर्न चाहन्छौं।”

राप्ती सोनारी लिफ्ट सिँचाइ योजना LISP को दृष्टिकोणको प्रभावकारी उदाहरण हो। सानो तर आवश्यक लगानीले अवसर, आत्मनिर्भरता, उत्थानशीलता र दिगोपन बढाउन सक्छ भन्ने यसले देखाएको छ। राम्रो योजना, समुदायको सक्रिय सहभागिता र स्थानीय सरकारसँगको सहकार्य भएमा छोटो समयमै अर्थपूर्ण परिवर्तन सम्भव हुन्छ भन्ने यो योजनाले प्रमाणित गरेको छ।

सन्धिखर्क एक घर एक धारा प्रणाली ।

घोच्छाकोटमा- घरघरमै खानेपानी

लुम्बिनी प्रदेशको अर्घाखाँची जिल्लास्थित सन्धिखर्क नगरपालिका, वडा नं. ८ को गच्छाकोट बस्तीमा करिब ३५० घरधुरी बसोबास गर्छन्, जहाँ अनुमानित ८०० जनसंख्या रहेको छ। यहाँ दलित, जनजाति, क्षेत्री र ब्राह्मण समुदायका परिवारहरू बस्दै आएका छन्। सांस्कृतिक रूपमा विविध र समृद्ध भए पनि यो बस्ती लामो समयसम्म आधारभूत सेवाबाट वञ्चित रह्यो। विशेषगरी सुरक्षित खानेपानीको पहुँच यहाँको प्रमुख समस्या थियो।

वर्षौँदेखि यहाँका बासिन्दाको दैनिक जीवन पानीकै अभावसँग जोडिएको थियो। महिलाहरूले दैनिक ३० मिनेटदेखि एक घण्टासम्म हिँडेर टाढाका खोला, धारा र मूलबाट पानी ल्याउनुपर्थ्यो। केही परिवारले दैनिक आवश्यकता पूरा गर्न ट्याङ्कर ट्र्याक्टरबाट ल्याइएको पानी किन्नुपर्थ्यो। यसका लागि उनीहरूले मासिक करिब रु. ५०० खर्च गर्दै आएका थिए।

विश्वसनीय खानेपानीको अभावले कृषि, तरकारी खेती र पशुपालनमा पनि असर परेको थियो। यसले कतिपय परिवारलाई बसाइँसराइतर्फ धकेलेको थियो। असुरक्षित पानीको प्रयोग र कमजोर सरसफाइका कारण पानीजन्य रोगको जोखिम पनि बढेको थियो। समुदायले स्थानीय, प्रदेश र संघीय तहमा पटक-पटक माग राखे पनि लामो समयसम्म समस्या समाधान हुन सकेको थिएन।

२०८१ चैतमा सन्धिखर्क नगरपालिकासँगको साझेदारीमा LISP ले बस्तीस्तरीय योजना बैठक सहजीकरण गर्‍यो। सो बैठकमा समुदाय र स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूले खानेपानी योजनालाई प्राथमिकतामा राखे। त्यसपछि योजना वडा तहबाट स्वीकृत भयो। पछि नगर कार्यपालिका र नगरसभाबाट पनि योजना अनुमोदन भयो।

यो परियोजना सन्धिखर्क नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तथा नगर जल आपूर्ति क्षेत्रीय योजनामा समावेश गरिएको प्राथमिकता परियोजना हो ।

२०८२ वैशाखमा सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेपछि, साइट सर्वेक्षण र सम्भाव्यता अध्ययन पछि, २०८२ जेठ मा निर्माण सुरु भयो। योजना कार्यान्वयन नगरपालिकाले गर्‍यो भने LISP ले प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्‍यो। समुदायका सदस्यहरू पनि योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयनसम्म सक्रिय रूपमा सहभागी भए। विस्तृत सर्वेक्षण, सम्भाव्यता अध्ययन र प्रयोगशालामा पानी परिक्षणका आधारमा स्थानीय आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी योजना तयार गरियो। निर्माण कार्यले स्थानीय श्रमिकहरूलाई रोजगारीको अवसर पनि दियो। महिलाहरूले समेत समान ज्यालामा काम गर्ने अवसर पाए।

“एक घर, एक धारा” अवधारणाअन्तर्गत ११५ वटा धारा जडान गरियो। यसबाट गच्छाकोट वडा नं. ८ का सबै ३५० घरधुरी तथा ५५ जना विद्यार्थी अध्ययनरत स्थानीय विद्यालय प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित भएका छन्। पहिलोपटक यस बस्तीका घरघरमा स्वच्छ र सुरक्षित खानेपानीको सुविधा पुगेको छ। धेरै घरधुरीहरूले एउटै धारा साझा गर्छन् किनभने धेरै घरहरू एकअर्कासँग नजिकै अवस्थित छन्। धेरै अवस्थामा दुईदेखि तीन परिवारहरू एउटै घरपरिसरमा बस्छन्। साथै, केही घरहरूमा पहिले नै धारा जडान भएको थियो जसलाई परियोजनाले सुधारिएको पानी आपूर्ति प्रणालीमा एकीकृत गर्यो। परिणामस्वरूप, परियोजनाले ११५ नयाँ धारा जडान स्थापना गरे तापनि ३५० घरधुरीलाई भरपर्दो र सुरक्षित खानेपानी पहुँच सफलतापूर्वक उपलब्ध गरायो।

वडा कार्यपालिका सदस्य सुश्री लीला भुसालले समुदायको खुसी व्यक्त गर्दै भन्नुभयो, “वर्षौँदेखिको कठिनाइपछि स्वच्छ खानेपानी घरमै आउनु समुदायका लागि ठूलो आशा र अवसर हो। यो योजना केवल पूर्वाधार निर्माणमा मात्र सीमित छैन। यसले स्थानीय जनप्रतिनिधि र समुदायका सदस्यहरूको क्षमता पनि बढाएको छ।” उहाँका अनुसार यस योजनाले पहिले असम्भवजस्तै देखिएका उपलब्धि हासिल गरेको छ।

श्रीमती लीला भुसाल, वडा कार्यकारी सदस्य ।

आज गच्छाकोटमा परिवर्तन स्पष्ट देखिन्छ। बासिन्दाले अब पानी लिनका लागि घण्टौं समय खर्च गर्नुपर्दैन। घरायसी सरसफाइमा सुधार आएको छ। पानीजन्य रोगको जोखिम घटेको छ। लामो समयदेखि भोग्दै आएको खानेपानीको समस्या समाधान भएपछि समुदायमा नयाँ आशा पैदा भएको छ।

यस उपलब्धिपछि स्थानीय बासिन्दाहरू भविष्यका योजनाबारे सोचन थालेका छन्। उनीहरू कृषि विस्तार, पशुपालन, कुखुरापालन, वृक्षरोपण र करेसाबारी विकासजस्ता गतिविधि अघि बढाउन उत्साहित छन्।

यस योजनाको सफलताले छिमेकी बस्तीहरूलाई पनि प्रेरित गरेको छ। LISP को सहयोगमा भएको सकारात्मक परिवर्तन देखेपछि अन्य समुदायहरूले पनि आफ्नो बस्तीमा यस्तै योजना सञ्चालन गर्न माग गर्न थालेका छन्।

■

LISP लाई बेलायत सरकारद्वारा वित्तपोषित गरिएको हो र नेपाल सरकारद्वारा कार्यान्वयन गरिएको हो, DT Global UK International Pvt Ltd को प्राविधिक सहयोगमा, CARE Nepal को साझेदारीमा।

एआई उपकरणहरूको प्रयोग

यो प्रतिवेदन तयार पार्ने क्रममा Copilot AI प्रयोग गरिएको छ। एआईको सहायताले तयार गरिएको सम्पूर्ण सामग्रीलाई कार्यक्रमसँग सम्बन्धित सान्दर्भिकता र शुद्धताको लागि ध्यानपूर्वक समीक्षा, सन्दर्भिकरण, र सम्पादन गरिएको छ।